

Klâsik Türk Edebiyatı Çalışmaları: Metotlar ve Ekoller

Nâmık AÇIKGÖZ*

TÜRK EDEBİYATININ bir bütün olarak ele alınmasının getirdiği problemleri çözmek üzere, muhtelif zamanlarda, değişik bilim adamlarınca dönemlendirme önerileri sunulmuştur. Genel olarak; İslamiyetten Önceki Türk Edebiyatı, Divan Edebiyatı, Halk Edebiyatı, Tekke-Tasavvuf Edebiyatı ve Batı Tesirinde Türk Edebiyatı isimlendirmeleriyle zikredilen dönemlerin içinde, Divan Edebiyatı adlandırmasının yanlış olduğu kanaatiyle ve “Eski Türk Edebiyatı” tanımlamasının belirsizliğinden dolayı, XIV. yüzyıl başları ile XIX. yüzyıl ortalarına kadar devam eden Osmanlı edebî geleneğini, Klasik Türk Edebiyatı olarak adlandırmak daha doğrudur.

Türk Edebiyat Tarihinin en uzun dönemi olan klasik dönemle ilgili sistematik çalışmalar XIX. yüzyılda başlamış ve XX. yüzyılda, bu dönem edebiyatını yeni ve daha sistematik bakış açılarıyla değerlendirmenin temelleri atılmıştır.

Başta akademisyenlerin çalışmalarında olmak üzere, sahayla ilgili yayınlarda bir metot probleminin görüldüğü ve öncelikle bu problemin halledilmesinin gerektiği ortadadır. Bu yüzden, saha ile ilgili çalışmaların genel değerlendirmesi için bu metot problemiyle ilgili tespitlerde bulunmak gerekir.

I. Metodoloji Problemi ve Buna Bağlı Yayınlar

1930'lardan sonra, modern metotlar kullanılarak sürdürülen Klasik Türk Edebiyatı çalışmalarında, başlarda henüz yerleşmeyen sistematiklik, son yıllarda yerine oturmuş ve özellikle 1980'lerden sonra, saha ile ilgili çalışmalar, nitelik ve nicelik olarak artmaya başlamıştır.

* Prof. Dr., Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

A. Sahanın Çalışma Metotları

Klasik Türk edebiyatıyla ilgili yapılan çalışmalar 7 başlık altında ele alınabilir:

1. Yazma Eser Katalogları: Yazma eserlerin yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerdeki nüshalarının tespitidir. Kataloglarda, müellifin ve eserin adı, eserin dili, yazmanın varak ve satır sayısı, kitap ve yazı alanı ölçüleri, yazı türü, metnin başı ve sonu, istinsah kaydı (müstensih adı, tarihi ve yeri); kitabın fizikî durumu (cilt, kâğıt, âhar, fligran, tezhip ve minyatür); temellük kaydı; eserin başka nüshalarına ve hakkında yapılan önemli çalışmalara atıflar ve yazmaya özellik katan nitelikler bulunur. Bibliyografik katalogları da bu başlık altında almak gerekir.

2. Sağlam Metin Teşkili: Metinlerin, varsa müellif hattı (*hatt-ı destî*), yoksa müellif nüshasına hem tarih itibâriyle hem de filolojik ve edebî sanat anlayışına en yakın nüshanın esas alınıp belirlenen diğer nüshalarıyla karşılaştırılarak aslına en yakın metin hâline getirilmesidir. Bu yapılırken, metnin nüshalarının birkaç koldan yayılabileceği göz önünde bulundurularak şeceresi çıkarılır ve genellikle bu şecereden biri tercih edilir.

3. Doğrudan Metne Yönelik İncelemeler: Metin incelemeleri, *tahlil*, *şerh* ve *mukâyese* olmak üzere 3 grupta ele alınabilir:

a. Metin Tahlili: Divanların, Din ve Tasavvuf, Toplum, İnsan ve Tabiat genel başlıkları altında, imajinasyonu oluşturan unsurlar esas alınarak bir bütün hâlinde analiz edilmesidir.

b. Metin Şerhi: Lafzından hareketle söyleniş amacına ulaşmak üzere, metnin arka planını oluşturan çağrışım ve göndermelerin ortaya çıkarılması ve metnin belagat tekniğinin kullanılış şeklinin izah edilmesidir.

c. Metin Mukâyeseleri: Şiirlerin tür ve şekil, muhteva, üslup ve imaj dünyası olarak; mesnevi metinlerinin ise olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, mekan, bakış açısı vb. yönlerden birbirleriyle mukayese edilmesidir.

4. Tematik/Monografik İncelemeler: Başlarda, bir edebî şahsiyetin, hayatı, eserleri ve edebî kişiliğinin tespit edilmesi ve tüm eserlerinin biraraya getirilerek oluşturulan çalışmalardan ibaret iken daha sonraları, edebî dönemler, türler veya metinlerin muhtevalarından hareketle belirlenen konularla ilgili çalışma metodudur. Edebiyat tarihleri de bu başlık altında mütâlaa edilmelidir.

5. Ansiklopedik Eserler: Klasik şiirin arka planını oluşturan imajinasyon dünyasını (mazmûnlar, remizler, mefhumlar) örnekleriyle izah eden ve genellikle alfabetik olan ansiklopedik sözlük mahiyetinde bir araya getirmektir. Ayrıca, sahanın, yazar ve eser adlarından oluşan sözlükler de bu kategoride kabul edilmelidir.

6. Antolojiler: Değişik nazım türü ve şekillerdeki veya muhtelif dönemleri, konuları, meslek erbabını ve şehirlerde yetişen şâirleri içine alacak şekilde, şiirlerin biraraya getirilmesidir.

7. Popüler Çalışmalar: Akademik bilgileri, popüler bir dil ve üslûp ile ve edebiyat tarihine mâl olmuş anekdotlarla destekleyerek yapılan çalışmalardır.

Bu yedi tür çalışmanın akademik kategorilere göre tasnifi ise *tezler* ve *bağımsız çalışmalar* şeklinde iki başlık altında mütâlaa edilebilir. Tezler, Lisans, Yüksek Lisans, Doktora, Doçentlik ve Profesörlük olmak üzere beş; bağımsız çalışmalar ise, akademik etütler ve popüler neşriyat olmak üzere iki grupta yer alır.¹

B. Sahanın Metot Kurucuları

İlmî çalışma metodolojisi ve birikiminin kazanıldığı kurum, üniversitelerdir. Üniversiteler, ilmî çalışma ortamı hazırlama konusunda, Cumhuriyet döneminde bir hayli mesafe kat etmiş ve klasik Türk edebiyatı araştırmalarında, Cumhuriyet'ten önceki dönemlerde yapılan çalışmaları, nitelik ve nicelik açısından, hayli gerilerde bırakmıştır.

Osmanlı dönemi Klasik Türk Edebiyat çalışmaları; daha çok divan tertibi, mesnevi ve tezkire telifi ve şerh etme merkezli gelişmiştir. Metinlerin sistematik analizinden ziyade, bütüncül bir kavrayışla tasnif ve tahlile gerek duyulmadan ele alınmış olması, bu eserlere başvurmayı ve kullanmayı zorlaştırmıştır. XIX. yüzyılda başlayan sistematize etme geleneği, XX. yüzyılda gelişerek ve genişleyerek devam etmiştir.

Bu tespitlerden sonra, sahaya metodolojik ve sistematik öncülük eden şahsiyetlere geçebiliriz.

Prof. Dr. Mehmet Fuat Köprülü (1890-28 Haziran 1966): Genel olarak Türk edebiyat tarihini, modern metotlarla ele alan ilk şahsiyettir. Önceleri, *Yeni Mecmua*, *Millî Tettebular*, *Türkiyat Mecmuası* ve *Türk Yurdu* gibi dergilerde yayımladığı yazılarla, edebiyat tarihi usulünü ve bunun uygulamalarını gösteren Köprülü, "Edebiyat Tarihinde Usul"² adlı makalesi ile Fransız ve İngiliz edebiyat tarihçiliğini Türk edebiyatına uyarlama gayreti gütmüştür. Makale veya kitap şeklinde yaptığı çalışmaların biraraya getirilmesinden oluşan *Edebiyat Araştırmaları* [1966, 1986] adlı kitabında, bir organik bütünlük olmamakla beraber, "Edebiyat Tarihinde Usul" başlıklı makalesinden başlayarak, "Türk Edebiyatı'nın Menşe'i", "Ozan", "Bahşı", "V.-XVI. Asırlarda Türk Şâirleri", "Sazşâirleri: Dün ve Bugün", "Türk Edebiyatında Âşık Tarzının Menşe' ve Tekâmülü", "Türk Edebiyatı'nın Ermeni Edebiyatı Üzerine Te'sirleri", "Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri", "Aruz", "Türklerde Halk Hikâyeciliğine Âit Maddeler: Meddahlar" başlıklı yazılarında Türk edebiyatı çalışmalarına sistematik katkı yapan değerli tespitlerde bulunmuştur. Köprülü, dönemler, terimler, eserler, şahsiyetler ve metinlerin filolojisi ile ilgili tespitlerini *Türk Edebiyatı Tarihi*

¹ Bu makalede sadece yayımlar ele alınacaktır.

² *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara, 1986, s. 3-47.

(1920, 1921, 1926, 1980) adlı eserinde biraraya getirmiştir. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (1918, 1976, 2003) adlı eserinde de, edebî şahsiyetin oluşumunu ve kültür içindeki yerini ve tesirlerini tespit etmek amacıyla Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre'yi incelemiştir.

Köprülü, “eserden müessire anlayışı”nın Türkiye'deki kurucusu olmakla beraber, edebiyat tarihçiliğinde ve incelemelerinde, metnin kültür tarihindeki yerini belirleme yoluna, edebiyat dışı unsurlara da müracaat ederek gider. Doğrudan yapılan metin incelemeleri yerine, eser, dönem veya edebî şahsiyetlere, genel değerlendirmeler çerçevesinde bakan Köprülü, çalışmalarında sentetize sonuçlara ulaşır. Onun için metin, toplumun sosyal, siyasi ve ekonomik durumunu anlamak için ancak bir vasıtaadır.

Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan (1898-30 Eylül 1978): Klasik Türk Edebiyatı sâhasında ilk doktora yapan bilim adamıdır ve metni esas alan edebiyat incelemelerinin de öncüsü olmuştur.

Klasik Türk Edebiyatının ilk temel meselesi edisyon-kritik metoduyla oluşturulacak sağlam metin teşkili ve bu metinlerin sistematik analizi idi. Tarlan, *Hayâlî Beğ Divanı* (İstanbul, 1945), *Necati Beğ Divanı* (İstanbul, 1963), *Ahmed Paşa Divanı* (İstanbul, 1966) ve *Zâtî Divanı* (3 cilt, İstanbul, 1968-1970) adlı yayınları ile metin tamiri ve teşkili konusunda ilk örnekleri vermiştir. Tarlan'ın, bu tür yayınlarından başka, metinleri anlama amacına matuf olmak üzere, *Edebî Sanatlara Dâir* (İstanbul, 1934, 1964), *Divan Edebiyatında Muamma* (İstanbul, 1936) ve bazı makalelerinin de yer aldığı *Edebiyat Meseleleri* (İstanbul, 1981) adlı çalışmaları yayımlanmıştır. Bunların yanı sıra Tarlan, muhtelif antolojilerle, Klasik Türk Edebiyatı türlerine de dikkat çekmiştir.³ Tarlan'ın Klasik Türk Edebiyatındaki bir diğer önemi de, klasik şerh anlayışının eksikliklerini giderek geliştirdiği sistematik şerh metodudur. Bu bakış açısını *Metinler Şerhine Dâir* (İstanbul, 1937) adlı eserinde sergileyen Tarlan *Şeyhî Divanını Tedkik* (İstanbul, 1943-1936) adlı çalışmasıyla, İranlı şâir Hafız'ın bazı beyitleriyle Şeyhî'nin bazı beyitlerini karşılaştırıp şerh ederek, şerh ve mukayese geleneğinin ilk örneğini vermiş; ayrıca, *Fuzûlî Divanının Şerhi* (3 cilt, Ankara, 1986) adlı çalışmasıyla da, bu metodun bir esere uygulanmasını gerçekleştirmiştir. Mehmed Çavuşoğlu (15 Ocak 1936-15 Temmuz 1987)'na yaptırdığı doktora tezi olan *Necati Bey Divanı'nın Tahlili* (İstanbul, 1971) adlı çalışma ile, şerh metodunun yanı sıra, tahlil metodunun da sistematüğini kurmuştur.

Prof. Dr. Necmeddin Halil Onan (1902-17 Ağustos 1968): Tarlan'ın, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi olarak sahanın temellerini atması, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde de akis bulmuş ve burada Prof. Necmeddin Halil Onan *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi* (İstanbul, 1940) ve *Fuzuli, Leylâ ile Mecnun* (İstanbul, 1956) adlı yayımları ile sâhanın ge-

3 Adnan Siyadet Tarlan, *Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan*, Ankara, 1995.

lişmesine katkıda bulunmuştur. N. H. Onan, ayrıca, Hasibe Mazıoğlu'na, *Fuzuli-Hafız, İki Şair Arasında Bir Karşılaştırma* (kitap olarak yayımlanması: 1956) başlıklı bir doktora tezi yaptırarak Klasik Türk Edebiyatında mukayeseli araştırma yönteminin de kurucularından olmuştur.

Ord. Prof. İsmail Hikmet Ertaylan (1889-18 Aralık 1967): Ertaylan, sâhada ilk tıpkıbasımlarla, eski metinleri çoğaltan ve daha geniş kitlelere ulaştıran bilim adamıdır.

Abdülbaki Gölpınarlı (1900-25 Ağustos 1982): 1940'larda, Klasik Türk şiirine muhalif olarak kaleme aldığı *Divan Edebiyatı Beyanındadır* adlı eseriyle bilinirse de, sonraları yaptığı çalışmalarla klasik edebiyata önemli katkılarda bulunmuştur. Yazdığı monografik eserlerle, klasik edebiyatın arka planını oluşturan kültür ve zihniyet dünyasının anlaşılmasını sağlamıştır.

Orhan Şaik Gökyay (16 Temmuz 1902-2 Aralık 1994): Klasik Türk edebiyatına, metin yayınlarıyla katkıda bulunmuştur. Ancak Gökyay'ın sahadaki ünü, *Destursuz Bağa Girenler* (İstanbul, 1982) adlı kitabında biraraya getirdiği tenkitleridir. Gökyay, bu tenkitleriyle, sağlam metin teşkili konusunda gösterilmesi gereken hassasiyet üzerinde durmuştur.

Nihad Sami Banarlı (1907-20 Ağustos 1974): Son baskısı 1971-1978 yılları arasında fasiküller hâlinde neşredilen *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eseriyile Köprülü ekolünden gelen bir bilim adamıdır. Köprülü, metinden hareketle genel ve sentetize sonuçlara ulaşırken, Banarlı, incelemelerine metni de dâhil ederek eser-müessir dengesini kurmaya çalışmıştır. Ayrıca, edebiyatı mimarî, hüsn-i hat, tezhip, minyatür ve musikî gibi diğer kültür şubeleriyle ilişkilendirerek ele almıştır.

Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu: Yukarda sözü edilen doktora tezi ile sahada geniş hacimli ilk mukayeseli çalışmayı yapmıştır. *Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik* (1957, 1992) başlıklı yayını da klasik şiirdeki yeni mazmun ve imaj arayışlarının ele alındığı ilk örnek olması bakımından önemlidir.

Prof. Dr. Haluk İpekten (1926-29 Eylül 1992): Doktora tezi olan *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler* (basımı: İstanbul, 1996) adlı çalışması ile Klasik Türk Edebiyatının oluşumuna katkıda bulunan ve bu edebiyatın sürekliliğini sağlayan edebî muhitlere dikkat çekerek edebiyat dışı kültür unsurlarının edebiyata etkisinin önemini vurgulamıştır. İpekten, daha sonra yayımlanan eserlerinde, Tarlan ekolü şerh anlayışının örneklerini vermiştir.

Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu (1934-2 Temmuz 1990): Klasik edebî metinlerde ele alınan konuları ayrıntılı olarak işlemesiyle bilinir. Ayrıca, mesnevi konusunda yaptığı doktora tezi, bu alanda yapılan ilk derli toplu çalışmadır.

Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu (15 Ocak 1936-15 Temmuz 1987): Klasik Türk Edebiyatı alanında ilk divan tahlilini yapmasıyla ünlüdür. Bu metot, daha son-

ra, Cemal Kurmaz, Nejat Sefercioğlu ve Mustafa Tatçı tarafından da kullanılmıştır. Çavuşoğlu, *Divanlar Arasında* (1981, 1999) adlı kitabıyla, akademik bilgiyi popüler bir üslupla aktararak klasik şiiri oluşturan zihniyet dünyası ve günlük hayatı gözler önüne sermiş, bununla sâhaya yeni bir açılım kazandıran ilk bilim adamı olmuştur.

Prof. Dr. Tunca Kortantamer (1941-24 Temmuz 2002): Klasik şiirin ses boyutuna dikkat çeken bir bilim adamı olarak sahanın öncülerinden olup doğrudan metni esas alan metotların yerleşmesi hususunda teorik ve uygulamalı çalışmaların gereğine dikkat çekmiştir. Kortantamer, ömrünün son yıllarında, klasik şerh anlayışının sistematize edilmesi konusunda çalışmalar yapmaktaydı.

Prof. Dr. Cem Dilçin: Tunca Kortantamer'in dikkat çektiği klasik şiirde ses unsurunu, yapısalılık açısından ele alan makaleleriyle sahaya yeni ufuklar açmıştır.

Prof. Dr. Mine Mengi: Eylül 1991'de *Dergah* dergisinin 19. sayısında neşrettiği "Divan Şiiri ve Bıkr-i Mânâ" başlıklı yazısı ile klasik şâirlerin yeni mânâ arayışlarına dikkat çekmiştir. Bu dikkat üzerine, Nâmık Açıkgöz, aynı derginin 21. sayısında, konuya bir başka cepheden bakarak klasik şiirde kelimeler arası ilişkiyle kurulan yenilikler üzerinde durmuştur.

Prof. Dr. İskender Pala, Prof. Dr. Cemal Kurnaz, Prof. Dr. Mustafa İsen, Prof. Dr. Nâmık Açıkgöz ve Prof. Dr. Muhsin Macit, 1980 sonrası Klasik Türk Edebiyatı kuşağından olup yaptıkları bilimsel veya popüler yayımlarla, bu edebiyatın yeni kuşaklara aktarılmasında öncü olmuşlardır. N. Açıkgöz, klasik şiir tenkit terminolojisinin oluşumu konusunda çektiği dikkatle bilinir. *Prof. Dr. Metin Akar ve Prof. Dr. A. Atilla Şentürk* ise, Tarlan ekolünden gelen şerh anlayışını genişleterek uygulamalarıyla dikkatleri çekmişlerdir.

Bu tespit, tasnif ve değerlendirmelerden sonra, genel olarak Klasik Türk Edebiyatı çalışmalarını beş başlık altında ele almak mümkündür:

1. Geleneksel Osmanlı dönemi,
2. Köprülü ve takipçileri,
3. Ali Nihad Tarlan ve takipçileri
4. Mehmet Çavuşoğlu ve takipçileri,
5. Modern metot uygulamacıları.

Bu beş dönemin ve yukarıda belirtilen metotların uygulayıcıları olarak görülen Klasik Türk Edebiyatı sahasında çalışan profesörlerin listesi ise şöyledir:⁴

A. Atilla Şentürk (İstanbul Üniversitesi), Abdülkadir Karahan (İstanbul Üniversitesi) (1913-2000), Abdülkerim Abdülkadiroğlu (Gazi Üniversitesi) (öl.

⁴ Doçentlik ve Yardımcı Doçentlik kadroları sürekli olmayıp geçici olduğundan, burada listesi verilmemiştir. 2006 yılı itibarıyla, sahada yaklaşık 15 kadar Doçent, 75 kadar Yardımcı Doçent bulunmaktadır.

2006), Adnan İnce (Adnan Menderes Üniversitesi), Ahmet Mermer (Gazi Üniversitesi), Ali Alparslan (İstanbul Üniversitesi) (1923-24 Ocak 2006), Ali Fuat Bilkan (Fatih Üniversitesi), Âmil Çelebioğlu, (1934-2 Temmuz 1990), Azmi Bilgin (İstanbul Üniversitesi), Cem Dilçin (Ankara Üniversitesi), Cemal Kurnaz (Gazi Üniversitesi), Cihan Okuyucu (Fatih Üniversitesi), Coşkun Ak (Uludağ Üniversitesi), Çetin Derdiyok (Çukurova Üniversitesi), Emine Yeniterzi (Selçuk Üniversitesi), Fahir İz (30 Nisan 1911-5 Temmuz 2004), Filiz Kılıç (Gazi Üniversitesi), Gönül Ayan (Selçuk Üniversitesi), Gönül Tekin (Harvard Üniversitesi), Günay Kut (Boğaziçi Üniversitesi), Haluk İpekten (Atatürk Üniversitesi) (1926-29 Eylül 1992), Harun Tolasa (Ege Üniversitesi) (1938-1 Şubat 1983), Hasibe Mazıoğlu (Ankara Üniversitesi), Hatice Aynur (Yıldız Teknik Üniversitesi), Hüseyin Akkaya (Cumhuriyet Üniversitesi), Hüseyin Ayan (Selçuk Üniversitesi), İlhan Genç (9 Eylül Üniversitesi), İskender Pala (Kültür Üniversitesi), İsmail Hikmet Ertaylan (İstanbul Üniversitesi) (1889-18 Aralık 1967), İsmail Ünver (Ankara Üniversitesi), Kemal Yavuz (İstanbul Üniversitesi), Mahmut Kaplan (Celal Bayar Üniversitesi), Mehmet Arslan (Cumhuriyet Üniversitesi), Mehmet Çavuşoğlu (İstanbul Üniversitesi) (15 Ocak 1936-15 Temmuz 1987), Meserret Diriöz (Erciyes Üniversitesi), Metin Akar (Marmara Üniversitesi), Mine Mengi (Çukurova Üniversitesi), Muhammed Nur Doğan (İstanbul Üniversitesi), Muhsin Macit (100. Yıl Üniversitesi), Mustafa İsen (Gazi Üniversitesi), Nâmik Açıkgöz (Muğla Üniversitesi), Necmeddin Halil Onan (Ankara Üniversitesi) (1902-17 Ağustos 1968), Nihat Öztoprak (Marmara Üniversitesi), Orhan Bilgin (Marmara Üniversitesi), Osman Horata (Hacettepe Üniversitesi), Pervin Çapan (Muğla Üniversitesi), Sabahat Deniz (Marmara Üniversitesi), Sabahattin Küçük (Fırat Üniversitesi), Süreyya Beyzadeoğlu (Trakya Üniversitesi), Tulga Ocak (Hacettepe Üniversitesi), Tunca Kortantamer (Ege Üniversitesi) (1941-24 Temmuz 2002), Yekta Saraç (İstanbul Üniversitesi), Walter Andrews (ABD).

Listeye göre, biri yurt dışında olmak üzere, Klasik Türk edebiyatı sahasında çalışan profesör sayısı 53'tür. 1982 yılında yürürlüğe giren 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ile üniversitelerin Anadolu'ya yayılmasıyla, başlarda İstanbul ve Ankara'da yoğunlaşan çalışmalar tüm ülke sathına yayılmıştır.

C. Metotlara Göre Yayımlanan Çalışmalar

Yapılan ilmi çalışmalarda, akademik kategoriler esas alınarak bir değerlendirme yapıldığında, Yüksek Lisans seviyesinde, metin teşkili; Doktora seviyesinde, tematik incelemeler ve metin teşkili ve tahlili; Doçentlik seviyesinde ise tematik/monografik incelemeler ve mukayeselerin yoğunluk kazandığı gözlenmektedir. Bu akademik kategorilerde, katalog çalışması yapılmamıştır. Çünkü, katalog çalışmaları, akademik bilgi üretme değil, akademik çalışmalara araç hazırlama amacıyla yapılan bir uzmanlık işidir.

1. Yazma Eser Katalogları

Batıda XIX. yüzyılın başlarında yayımlanmaya başlayan Doğu yazmaları katalogunun ilk örneğini Armain, *Catalogus Codicum Manuscriptorum Bibliothecae Regiae* adlı eseriyle 1739 yılında vermiş ve bugünkü Bibliothéque Nationale'deki yazmaları tanıtmaya başlamıştır. Daha Sonraki yıllarda, Edgar Blochet, J. von Hammer, A. Kraft, C. J. Tornberg, A. Dozy, Wilhelm Pertsch, Gustav Flügel, Charles Rieu, Carl Brockelmann, M. Charles Schafer, W. D. Smirnov, Menfret Götz, Barbara Flemming, Ettore Rossi ve V. Minorsky gibi şarkiyatçılar, pek çok Avrupa şehirlerindeki kütüphanelerde bulunan ve genellikle kendi adlarıyla bilinen el yazmaları kataloglarını neşretmişlerdir. Yabancıların hazırladığı, Orta Doğu ve Asya kütüphaneleri yazmalar katalogları da XX. yüzyıl ortalarından itibaren neşredilmeye başlanmıştır.⁵

Osmanlı döneminin ilk katalogunu, Abdurrahman Nacim Efendi, *Kütüphane-i Damad İbrahim Paşa* (İstanbul, 1862) adıyla bastırmıştır. II. Abdülhamid devrinde basılan *Hamidi Devri Katalogları* (1876-1907), dönemin en büyük katalogu olarak kabul edilir.

Cumhuriyet Türkiye'sinde, modern anlamda ilk katalog çalışmaları 1935 yılında Helmuth Ritter başkanlığında kurulan bir heyet tarafından başlatılmış ve bu çalışmalar sonucu, 11 fasikülden oluşan *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları* 1943-1962 yıllarında yayımlanır. *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Divanlar Kataloğu* 1947-1976 yılları arasında 4 cilt hâlinde, *İstanbul Kütüphaneleri Hamseler Kataloğu* ise 1961 yılında yayımlanmıştır.

Fehmi Ethem Karatay Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Arapça, Farsça, Türkçe kitapların katalogunu hazırlamış, Türkçe yazmalarla ilgili kısım *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu* adı ile 1961 yılında yayımlanmıştır.

Kültür Bakanlığı, 1978 yılında başlattığı bir proje ile Türkiye'de katalogu çıkarılmamış yazma eserlerin toplu katalogunu, *Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu (TÜYATOK)* adıyla yayımlamaya başlamış ve ilk ciltte, Anıtkabir, Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Adıyaman kütüphaneleri yazmaları hakkında bilgi verilmiştir. 2000 yılında yayımlanan son katalog ile toplam 24 cilt hâlinde yayımlanan TÜYATOK katalogunda, Giresun, Ordu, Rize, Süleymaniye Ali Nihad Tarlan, Amcazâde Hüseyin Paşa, Hekimbaşı Musa Nazif Efendi, Mustafa Aşir Efendi, Antalya, Bayezid Devlet Kütüphanesi Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Adana, Balıkesir, Eskişehir Afyonkarahisar ve Burdur kütüphanelerindeki yazmalarla ilgili bilgileri yer almaktadır.

Millî Kütüphane Yazmalar Katalogu da, 2002 yılına kadar 7 cilt olarak yayımlanmış, bunlardan 6. ve 7. cilt divanlara ve cönklerle tahsis edilmiştir. İzmir Millî Kütüphane katalogu da, Prof. Dr. Ali Yardım tarafından, *İzmir Millî Kütüp-*

5 A. Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. I, Giriş, Ankara: TTK Yay., 1998, s. 523-531.

hanesi Yazma Eserler Katalogu (1992-1994) adıyla yayımlanmıştır. Türk Dil Kurumu kütüphanesinde bulunan yazmalar da, Dr. Müjgan Cunbur, Dursun Kaya ve Niyazi Ünver tarafından, *Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu* adıyla, 1999 yılında yayımlanmıştır.

Diğer kataloglar da şunlardır:

Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana Müzesi Yazmalar Katalogu*, 4 cilt, 1967-1994.

Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesindeki Türkçe, Farsça, Arapça Yazmalar Katalogu*, 1982,1995.

Mehmed Eminoglu, *Koyunoglu Müze ve Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu*, 1997.

İsmet Parmaksızoglu, *Manisa Genel Kütüphanesi Tarih-Coğrafya yazmalar Katalogu*, 1952.

Günay Kut, *Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu*, 1989 (Tercüman Kütüphanesi, Süleymaniye'ye devredilmiştir).

Nail Bayraktar, *Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları Alfabetik Katalogu*, 3 cilt, 1991-1995.

Yücel Dağlı ve diğerleri, *Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Katalogu*, 2001.

Bunlardan başka, Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı yazmaları ve birçok kütüphanenin muvakkat katalogları veya defterleri bulunmaktadır. Bu tür yazma kataloglarının tamamı Süleymaniye Kütüphanesi, İSAM ve IRCICA kütüphanelerinde mevcuttur. Ayrıca, yazmalarla ilgili olmak üzere, teknolojik gelişmelere uyumlu bir şekilde <http://www.yazmalar.org> ve <http://www.suleymaniye.gov.tr> internet sitelerinde de bilgilere ulaşmak mümkün hâle gelmiştir.

Yazma eser kataloglarından başka, Klasik Türk Edebiyatı sâhasında yapılan çalışmalar için önemli olan bir diğer katalog da, 1991 yılında, Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nce başlatılan *Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları* adlı katalogdur. Hâlen yayımlanmakta olan bu katalogun ilk 10 sayısı, 2000 yılında toplu olarak neşredilmiştir.

Haluk İpekten ve Mustafa İsen tarafından neşredilen *Basılı Divanlar Katalogu* (1997) da, sahanın eksik dolduran eserlerinden biridir.

Sahada yapılacak çalışmalar için ilk müracaat kaynağı olan yazmalar katalogunun öneminin geç fark edilmesi ve henüz tamamlanmamış olması, hem bu sahada çalışanlar ve hem de bu konuya yeterince kaynak ayırmayan Devlet için üzücü bir durumdur. Dünyanın en zengin yazmalarına sahip olan bir medeniyetin yazılı boyutunu yansıtan bu eserlerin kataloglarının yayımlanması, şahsî bütçe, fedakârlık ve gayretlerle halledilemeyecek kadar büyük ve önemli bir iştir.

2. Sağlam Metin Teşkili

Sağlam metin teşkili ile ilgili yapılan çalışmaların metin özelliklerine göre sayısal dağılımında *divanlar* ilk sırada, *Mesnevîler* ikinci, *tezkireler* ise üçüncü sırada yer almaktadır.⁶

a. Divanlar

XIX. yüzyılın başlarında, müelliflerin kontrolünde başlayan basılı divan geleneği ve bunlar arasında taşbaskı usulü, divan yayıncılığının ilk örnekleri olarak anılmalıdır. Özellikle Kahire’de bulunan Bulak matbaası, Türk irfan tarihine pek çok basılı divan kazandırmasıyla meşhurdur. Aynı yıllarda, İstanbul’da bulunan Matbaa-i Âmire de, matbu eser geleneğinin önemli kurumlarından biridir.

XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başında basılan divanlar, genellikle tek veya birkaç nüshadan hareketle oluşturulan metinlerden oluşmaktaydı. Mesele Halil Nihad Boztepe tarafından 1920-1921 yıllarında bastırılan *Nedim Divanı*, bunlardan biridir.

1928 yılında yeni Türk harflerinin kabulünden bu yana, bilimsel metotlarla veya popüler olarak veyahut da seçmeler yapılarak divanları yayımlanan şairler şunlardır: Abdî (Urfalı), Abdülahad Nurî, Abdülaziz Mecdî, Âdile Sultan, Adnî (Mahmud Paşa), Âhî, Ahmedî, Ahmed-i Dâî, Ahmed Paşa, Âlî (Gelibolulu), Ali Rıza Erhan, Ali Şir Nevâyî Divanları, Amrî, Andelîbî, Ârif (Beylikçi Abdülba-kî), Ârif (Reistülküttab), Arpaemini-zade Mustafa Sami, Aşkî, Avnî (Fatih Sultan Mehmed), Aydı, Aynî (Antepli), Aynî (Karamanlı), Aziz (Subhîzâde), Bâbü, Bahâyî, Bâkî, Birrî (Manisalı), Bîçâre, Burhaneddin (Kadı), Cafer Çelebi (Tâcî-zâde), Çâkerî, Cem Sultan, Cemâlî, Cevrî, Cinânî, Dehhanî, Divâne Mehmed Çelebi, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Emîn (Kıratoğlu), Emrah, Emrî, Enverî, Es’ad, Esrar Dede, Eşrefoğlu Rûmî, Eşref (Şair), Fehîm, Fehmî, Fennî, Figânî, Fuzûlî Türkçe ve Farsça Divan’ı, Gâlip (Şeyh), Galib (Leskofçalı), Gaybî, Gedâî, Gevherî, Hâlet Efendi, Hamdî (Hamdullah), Hâmid, Hamîdî, Harîmî, Hasan Ziyâ’î, Haşmet, Hatayî, Hayâlî, Hayretî, Hâzık (Erzurumlu), Hazmî (Harputlu), Helâkî, Hikmet (Hersekli Arif Hikmet), Hilmî (Kıbrıslı), Hilmî (Mehmed Ali Dede Baba), Hulûsî, Hulûsî-i Dâdendevî, Hüdâverdi, Hüdayî (Aziz Mahmud), Hüseyinî (Baykara), İhsan (Hammami-zâde), İlhamî (III. Selim), İlâhî, İshak (Üsküplü), İsmail Hakkı Bursevî, İzzet Molla (Keçeci-zâde), İzzet Ali Paşa, Kabûlî, Kâimî, Kâmrân (Mirzâ), Kansu Gavri Türkçe Divan, Kâzım, Kemâl (Kemalpaşa-zâde), Kemâl-i Zerd, Kenzî, Kuddusî, Lutfî, Leylâ Hanım, Meâlî, Mesîhî, Mezâkî, Mîhrî Hatun, Muhibbî, Muhlis (Mehmed Es’ad Paşa), Murâdî (III. Murad), Müdâmi, Münif (Antakyalı), Müştak, Müştak Baba, Nâbî, Nâilî, Nazmî (Edirneli), Necâtî, Nedîm, Nedîm-i Kadîm, Nef’î Türkçe ve Farça Divan’ı, Nesîb (İkibayraklı-

⁶ Diğer edebî türler, klasik edebiyatın omurgasını teşkil edecek zenginlikte olmadıklarından, bu çalışmaya dâhil edilmemiştir.

zâde), Nesîmî, Neşâtî, Nevâî (Ali Şîr), Nev'î, Nevres-i Kadîm, Neyyir, Nezihe, Ni-gârî (Seyyid), Niyazî-i Mısırî, Nizâmî (Karamanlı), Osman Şems, Ömer (Âşık), Rahmî (Harputî), Ragıp Paşa, Râmî (Mehmed Paşa), Riyâzî (Mehmed), Rûmî Mustafa, Rûhî-i Bağdâdî, Sâbit (Bosnalı), Sabûhî, Salacıoğlu Mustafa (Giritli), Sâlih Baba, Sâlim, Seyyid Nizamoğlu, Sezâyî, Sinan-ı Ümmî, Sükkerî, Şâdî, Şâ-hî (Şehzâde Bâyezid), Şem'î, Şemseddin-i Sivasî, Şemsî (Şemsî Paşa), Şemsî (Şemseddin Canpek), Şeref Hanım, Şeyhî, Şeyhî (Abdülmecid Sivasî), Şiban Han, Tâib (Osman-zâde), Tecelli'nin noktasız Divan'ı, Tennurî (Şeyh İbrahim Tennurî), Usûlî, Vâsif, Vecdî, Yahya Bey (Taşlıcalı), Yesevî (Ahmed-i Yesevî), Yunus Emre, Zafer (Murtazakulu Han), Za'îfî, Zâtî (Gazeller), Zâtî (Süleyman Efendi), Zihnî (Bayburtlu), Zihnî (Erzurumlu).

Listede de görüleceği üzere, tam metin veya seçmelerden oluşan toplam 172 divan yayımlanmıştır. Yayımı yapılan divanlardan büyük çoğunluğunun Yüksek Lisans veya Doktora tezi olduğu gözlenmektedir. Mükerrer olarak en çok yayımlanan divanlar, Fuzûlî ve Yunus Emre'ye ait olanlar olup bunu Bâkî ve Nedim Divanları takip etmektedir. Bundan da, bu şairlerin şiirlerinin güçlü olduğu ve ismi geçen şahısların her dönemde beğenilen şairler olduklarını anlamak mümkündür.⁷

Divan yayımlarında genellikle iki yol takip edilmiştir. Birincisi, ilk örnekleri Tarlan tarafından verilen edisyon-kritikli metinlerdir ki bunlarda sadece metin verilir, herhangi bir metin incelemesi yapılmaz. İkinci yol ise, genel okuyucuya hitap eden popüler metinler olup bazıları divanın tamamını teşkil etmekte, di-vandan yapılan seçmelerden ve bunların günün diliyle kısa açıklamalarından oluşmaktadır.

Edisyon-kritikli divan metinlerinin yayımlanması, klasik Türk edebiyatı sahasının “olmazsa olmaz”ıdır veya “gerek şart”ıdır, fakat “yeter şart”ı değildir; gerek şart, metnin modern usullerle ve tüm boyutlarıyla işlenmesidir.

b. Mesneviler

Mesnevi edebiyatı, klasik Türk edebiyatının, divanlardan sonra gelen en önemli alanlarından biridir. Tercüme veya te'lif olarak “hikâye etme” geleneğinde benzer veya farklı konuların pek çok şâir tarafından ele alınmasıyla teşekkül eden mesneviler konusunda ilk derli toplu çalışmayı, Amil Çelebioğlu doktora tezi olarak yapmış ve bu çalışması 1999 yılında *Türk Edebiyatında Mesnevi: XV. Yüzyıla Kadar* adıyla yayımlanmıştır. Çelebioğlu bu çalışmasında, başlangıçtan XV. yüzyıla kadar yazılan mesnevilerin genel bir tespit ve tavsifini yapmıştır. A. Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun*

⁷ Yapılan divan çalışmalarının künyelerini verme imkânı olmadığından, konuyla ilgili olarak kimlerin çalıştığı hususunda, Haluk İpekten ve Mustafa İsen tarafından hazırlanan *Basılı Divanlar Kataloğu* (1997) ve Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nce Hatice Aynur tarafından hazırlanan *Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları, Tezler, Yayınlar, Haberler (2000-2004)* adlı yayınlara bakılabilir.

Hikayesi (1959) adlı çalışmasında, sâdece Leylâ ile Mecnun hikâyesi üzerinde durmuş ve bu hikâyeyi yazan şairlerin hikâyeyi yorumlamasıyla ilgili genel tespitlerde bulunmuştur. Genel olarak mesneviler ve türün tasnifi ve tarihî gelişimi hakkında derli toplu ilk bilgiyi İsmail Ünver, *Türk Dili*'nde (Türk Şiiri Özel Sayısı-Divan Şiiri, 1986, sy. 415-416, s. 430-462)'de yayımlanan "Mesnevi" makalesinde vermiştir. Aynı konuyu, Nâmık Açıkgöz de, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü* (2005, c. IV, s. 356-359)'ndeki "Mesnevi" maddesinde ele almıştır.

Mesnevilerin tahkiyevî özelliklerine ilk dikkat çeken bilim adamı Şerif Aktaş'tır. Aktaş, Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk* mesnevisinin yapısını, olay örgüsünü ve diğer roman özelliklerini, "Roman Olarak Hüsn ü Aşk" (*Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 1983, sy. 27, s. 94-108) başlıklı yazısında incelemiştir. Benzer bir bakış açısını, Nâmık Açıkgöz Fuzûlî'nin Leylî vü Mecnun mesnevisine uygulamış ve mesnevinin roman özelliklerine dair tespitlerde bulunmuştur ("Leylâ ile Mecnun Mesnevisinin Yapısı", *Millî Kültür*, 1987, sy. 59, s. 39-43). N. Açıkgöz, Riyâzî'nin *Sâkî-nâme*'siyle ilgili olarak yayımladığı yazısında da, metnin tahkiyevî özelliğine dikkat çekmiştir.⁸ Rıdvan Canım da, *Türk Edebiyatında Sâkî-nâmeler ve İşret-nâme* (Ankara, 1999) başlıklı çalışmasında, genel olarak sâkî-nâmelerin muhtevaları üzerinde durmuş ve Revânî'nin *İşret-nâme* adlı mesnevisini incelemiştir.

Genel olarak mesnevi değerlendirmeleri veya bir mesnevinin hikâye ve roman olarak ele alınmasından başka, mesnevilerin ortak değerlendirmeye tabi tutulduğu yayımlar da vardır. Bunlardan, Tunca Kortantamer'in, *Nev'i-zâde Atayî ve Hamsesi* (1997) adlı eseri, Atâyî'nin bütün mesnevileriyle ilgili olarak genel tespit ve tavsiflerin yapıldığı bir çalışma olması nedeniyle önemlidir. Bundan başka, Atilla Şentürk'ün *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler* (2002) başlıklı çalışması, mesnevi metinlerinden hareketle, bir temanın geçirdiği safhaları tespit etmesiyle dikkat çeker. Benzer bir bakış açısıyla Mehmet Arslan, Osmanlı saray düğünlerinin mesnevilere yansımaları, *Türk Edebiyatında Maznun Surnameler: Osmanlı Saray Düğünleri* (1999) adlı yayınında ele alır.

Baştan sona bir mesnevinin ele alınmasının ilk örneğini ise Victoria R. Holbrook, *Aşkın Okunmaz Kıyıları: Türk Modernitesi ve Mistik Roman* (çev. Erol Koroğlu, İstanbul, 1998) başlıklı eseriyle vermiştir. Holbrook, bu çalışmasına, Şeyh Galip'in *Hüsn ü Aşk* mesnevisini esas almıştır ve çalışmanın amacının "Osmanlı Türk mesnevisinin poetikası" olduğunu söyler. Holbrook, bu kitabında, klasik şirinin modern metotlarla algılanması, *Hüsn ü Aşk*'ta metinler arasılığın yansımaları, şairliğin gücünü ve önemini, söz sanatlarının ve bunun dilsel boyutunu ve nihayet *Hüsn ü Aşk* mesnevisinin orijinalliğini tartışır. Holb-

8 N. Açıkgöz, "Tahkiyevî Bir Metin Olarak Riyâzî'nin Sâkî-nâme'si", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 1988, sy. 55, s. 73-83.

rook, bu çalışmasıyla, mesnevi metnine farklı başka açılardan da bakılabileceğini göstermiştir. Ancak, Holbrook'un bakışında bir sistemlilik yoktur.

Mesnevi türüyle ve metinleriyle ilgili bu çalışmaları zikrettikten sonra, yayımlanan mesnevileri şöyle sıralayabiliriz:

Abdülvasi Çelebi, *Halilnâme* (A. Gültaş (haz.), 1996); Ahmedî, *Cemşid ü Hurşid* (Mehmet Akalın (haz.), 1975); Ali Şir Nevâyî, *Ferhad ü Şirin* (Gönül Alpay-Tekin (haz.), 1994); Ali Şir Nevâyî, *Leylî vü Mecnun* (Ü. Çelik (haz.), 1996); Ali Şir Nevâyî, *Lisanü't-Tayr* (M. Canpolat (haz.), 1995); Ali Şir Nevâyî, *Sedd-i İskenderî* (H. Tören (haz.), 2001); Âşık Paşa, *Garib-nâme* (Kemal Yavuz (haz.), 2000); Aynî, *Sâki-nâme* (M. Arslan (haz.), 2003); Bedr-i Dilşâd, *Murâd-nâme* (A. Ceyhan (haz.), 1997); Behiştî, *Heşt Behişt* (E. Yeniterzi (haz.), 2001); Cem Sultan, *Cemşid ü Hurşid* (A. İnce (haz.), 1995, 2000); Münevver Okur Meriç (haz.), 1997); Cemâli, *Miftâhu'l-Ferec* (Ç. Derdiyok (haz.), 1998); Elvan Çelebi, *Menâkıb-ı Kudsiyye* (İ. Erünsal ve A.Y. Ocak (haz.), 1995); Emre, *Terceme-i Pendnâme-i Atar*, (A. Bilgin (haz.), 1998); Fazlî, *Gül ü Bülbül* (G. Zavotçu (haz.), 1995 ve N. Öztekin (haz.), 2002); Feyzî, *Mesneviler* (A.O. Coşkun (haz.), 1997); Feyzî, *Şem' ü Pervâne* (G. Tekin (haz.), 1991); Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme* (İ. Olgun ve İ. Parmaksızoğlu (haz.), 1980); Firdevsî-i Tavîl, *Da'vet-nâme* (F. Büyükkarcı (haz.), 1995); Fuzûlî, *Leylî vü Mecnun* (N. H. Onan (haz.), 1956; H. Ayan (haz.), 1981 ve M. N. Doğan (haz.), 1996, 2000); Gülşehrî, *Felek-nâme* (S. Kocatürk (haz.), 2000); Güvâhî, *Pend-nâme*, (M. Hengirmen (haz.), 1983); Hakanî, *Hilye-i Saadet* (İ. Pala (haz.), 1991); Hamdullah Hamdî, *Yusuf u Züleyha* (N. Onur (haz.), 1991); Hayâlî Derviş, *Ravzatü'l-Envâr* (M. F. Köksal (haz.), 2003); İrşâdî Baba, *Mevlid* (N. Açıkgöz (haz.), 1999); Kutb, *Hüsrev ü Şirin* (N. Hacıeminoğlu (haz.), 1968); Lâmi'î, *Gûy u Çevgân* (N. Tezcan (haz.), 1994); Lâmi'î, *Vâmik u Azrâ* (G. Ayan (haz.), 1998); Lâmi'î, *Münâzara-i Bahâr u Şitâ* (S. Eğri (haz.), 2001); Mehmed, *İşk-nâme* (Sedit Yüksel (haz.), 1965); Mes'ûd bin Ahmed, *Süheyl ü Nevbahar* (C. Dilçin (haz.), 1991); Müdâmî, *Menâkıb-ı Emir Sultan* (O. Bilgin (haz.), 1992); Mürîdî, *Pend-i Ricâl* (A. Kılıç (haz.), 2001); Nâbî, *Hayriyye* (İ. Pala (haz.), 2003 ve M. Kaplan (haz.), 1995); Nâbî, *Sûrnâme* (A. S. Levend (haz.), 1944); Nâbî, *Tuhfetü'l-Haremeyn* (M. Coşkun (haz.), 2002); Nâlî Mehmed, *Tuhfetü'l-Emsâl* (B. Kahraman (haz.), 1999); Nev'î-zâde Atâyî, *Heft-Hân* (T. Karacan (haz.), 1974); Refî'î-i Amidî, *Cân u Cânân* (N. Öztoprak (haz.), 2000 ve K. Üstüner (haz.), 2002); Revânî, *İşret-nâme* (R. Canım (haz.), 1999); Sâbit, *Derenâme* (T. Karacan (haz.), 1990); Sâbit, *Zafer-nâme* (T. Karacan (haz.), 1991); Sâfi, *Hasbihal* (D. Batıslam (haz.), 2003); Şâhidî, *Tuhfe-i Şâhidî* (A. H. İmamoğlu (haz.), 2005); Subhi-zâde Feyzî, *Hamse* (M. Arslan (haz.), 1999); Süleyman Çelebi, *Mevlid* (N. Pekolcay (haz.), 1993; M. Taçtı ve C. Kurnaz (haz.), 1999); Şâhidî, *Gülşen-i Vahdet* (N. Külekçi (haz.), 1996); Şemseddin-i Sivasî, *Süleyman-nâme* (H. Akaya (haz.), 1997); Şemsî Derviş, *Dehmurg* (İ. Güven Kaya (haz.), 1997); Şerîfî, *Yusuf u Züleyha* (Z. Kültürel (haz.), 2001); Şeyh Galip, *Hüs ü Aşk* (O.

Okay ve H. Ayan (haz.), 1975; M. N. Doğan (haz.), 2002); Şeyhî, *Har-nâme* (F. K. Timurtaş (haz.), 1971); Şeyhî, *Hüsrev ü Şirin* (F. K. Timurtaş (haz.), 1963); Şeyhoğlu Mustafa, *Hurşid-nâme* (H. Ayan (haz.), 1979); Vâhidî, *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* (A. T. Karamustafa (haz.), 1993); Vehbî Sünbülzâde, *Lutfiyye* (S. Beyzâdeoğlu (haz.), 1996); Yeni Pazarlı Vâlî, *Hüsn ü Dil* (M. F. Köksal (haz.), 2003); Yusuf Emîrî, *Deh-nâme* (K. Köktekin ve A. Çetin (haz.), 2001); Yümnî, *Fazilet-nâme* (Y. Tepeli (haz.), 2002); Zarifi, *Pendnâme* (M. Arslan (haz.), 1994); Zâtî Süleyman Efendi, *Sevânihu'n-Nevâdir fî-Ma'rifeti'l-Anâsır* (M. Arslan (haz.), 1994).

Tezkirlere ve edebiyat tarihlerine göre 150 civarında olduğu tahmin edilen mesnevilerden, yaklaşık 75 tanesi yayımlanmıştır. Bu yayımların tamamına yakınında, sağlam metin teşkili yolu seçilmiş ve metin tavsifi yapılmış fakat çok azında metin incelemesi yoluna gidilmiştir. Bu yüzden mesnevilerin çoğu, olay örgüsü, şahıs kadrosu ve bunların ilişkileri, gerilim unsuru, zaman, mekân ve üslup açısından yeterince işlenmemiştir. Mesnevilerin tamamında, bu tür bir inceleme yapıldığında, klasik mesnevilerin roman veya hikâye açısından değerlendirilmeleri de yapılmış olacaktır ki bununla da, anlatmaya dayalı klasik metinlerin muhteva ve fonksiyonlarının anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

c. Tezkireler

Biyografi geleneğinin en önemli eseri olan şüara tezkirelerinin tamamı (30 civarında) çalışılmış olup bir kısmı eski ve yeni harflerle veya günümüz Türkçesiyle neşredilmiştir. Ayrıca tezkireler, Haluk İpekten, Mustafa İsen, Filiz Kılıç, İ. Hakkı Aksoyak ve Aysun Eyduvan tarafından hazırlanan *Şair Tezkireleri* (2002) başlıklı eserde, muhtevaları, nüshaları ve haklarında yapılan çalışmalar zikredilerek ele alınmıştır.

Neşredilen tezkireler ve biyografik eserler şunlardır:

Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, Süleyman Solmaz (haz.), Ankara, 2005.

Ali Şir Nevai, *Mecâlisü'n-Nefâis*, Hüseyin Ayan vd. (haz.), Erzurum, 1995.

Aşık Çelebi, *Meşairü'ş-Şu-ara*, G. M. Meredith Owens (haz.), Londra, 1973.

Beliğ, *Nuhbetü'l-Asar*, Abdülkerim Abdülkadiroğlu (haz.), Ankara, 1985, 1999.

Beliğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Abdülkerim Abdülkadiroğlu (haz.), 1998.

Es'ad Mehmed Efendi, *Bağçe-i Safâ-endûz*, Rıza Oğraş (haz.), 2001.

Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, İlhan Genç (haz.), 2000.

Gelibolu Mustafa Ali, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Mustafa İsen (haz.), Ankara, 1994.

Güftî, *Teşrifâtü'ş-Şu'arâ*, Kâşif Yılmaz (haz.), Ankara, 2001.

Kınalı-zade Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, İbrahim Kutluk (haz.), 2 cilt, Ankara, 1978, 1981.

Latifi, *Tezkiretü'ş-Şu'ara ve Tabsıratu'n-Nuzamâ*, Rıdvan Canım (haz.), Mustafa İsen (sad.), Ankara, 1990, 1999.

Mehmed Siraceddin, *Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, Mehmet Arslan (haz.), Sivas, 1994.

Mûcib, *Tezkire-i Mûcib*, Kudret Altun (haz.), Ankara, 1997.

Ramiz, *Âdâb-ı Zürefâ*, Sadık Erdem (haz.), Ankara, 1994.

Rıza, *Rıza Tezkiresi*, M. Sadık Erdağı (haz.), Ankara, 2002.

Safâyî Mustafâ Efendi, *Tezkire-i Safâyî*, Pervin Çapan (haz.), Ankara, 2005.

Sâlim, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Adnan İnce (haz.), Ankara, 2005.

Sehi Bey, *Heşt Bihişt: The Tezkire by Sehi Beg, An Analysis of the First Biographical Work on Ottoman Poets with a Critical Edition Based on MS. Süleymaniye Library, Ayasofya O. 3544*, Günay Kut (haz.), Harvard University, 1978; Mustafa İsen (sad.), İstanbul, 1981 ve Ankara, 1998.

Şakâyıku'n-Numâniyye Zeyilleri, Abdülkadir Özcan (haz.), 5 cilt, İstanbul, 1989.

Taşköpri-zade, *Şakâyıku'n-Numâniyye fi-Ulemâi Devleti'l-Osmâniyye*, Ahmet Suphi Furat (haz.), İstanbul Üniversitesi Yay., 1982.

Yümnî, "Yümnî Tezkiresi", Sadık Erdem (haz.), *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ağustos 1988, sy. 55, s. 85-112.

Yayımlanan bu tezkirelerden başka XIX. yüzyıl sonuna kadar olan döneme ait tezkire ve biyografik eserlerden henüz yayımlanmayanlar ise şunlardır:

XVII. yüzyıl: Riyâzî, *Riyâzü'ş-Şu'arâ*; Fâizî, *Zübdetü'l-Eş'âr*; Âsım, *Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr*.

XVIII. yüzyıl: Silahdar-zâde, *Tezkire-i Şu'arâ*; Âkif, *Mir'ât-ı Şi'r*.

XIX. yüzyıl: Fatin, *Hâtimetü'l-Eş'âr*; Tevfik, *Mecma'u't-Terâcim*; Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şu'arâ*.

Klasik Türk Edebiyatı çalışmalarında, gerek şair biyografisi ve gerekse eser adlarının tespiti itibarıyla en önemli kaynak olan tezkireler ve biyografik eserlerin tamamına yakınının yayımlanmış olması saha için sevindiricidir. Fakat bu tür eserlerin sadece biyografya ve bibliyografya için kullanılıyor olması ve eserlerin yansıttığı devirlerin edebî tenkitlerinin tespiti için birer başvuru eseri olarak görülmemeleri yakın zamana kadar devam etmekteydi. Harun Tolaş'ın 1983 yılında yayımlanan *Sehî, Lâtîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi* adlı eserinde, tezkirelerin edebî eleştiri boyutuna da dikkat çekilmiştir. Filiz Kılıç, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerinde Değerlendirmeler* (Ankara, 1998) adlı eserinde, aynı bakış açısını XVII. yüzyıl tezkirelerine uygulamıştır. Nâmık Yaykınılı (Açıkgöz), 1982 yılında yazdığı "Divan Edebiyatında Tenkit" (*Doğuş Edebiyat*, sy. 3, s. 14-16) başlıklı yazısında, tezkirelerde kullanılan tenkit terimlerini ve kullanılış sebeplerini inceleyen bir yazı neşretmiş; daha sonra da bu terimlerden biri olmak üzere "âb-

dâr” örneğini, “Klasik Türk Şiiri Tenkit Terminolojisi ve ‘Ab-dâr’ Örneği”, *Türk Kültür İncelemeleri* (2000, sy. 2, s. 149-160) başlıklı makalede ele almıştır.

3. Doğrudan Metne Yönelik İncelemeler

a. Metin Tahlili: Metin tahlili açısından, Mehmet Çavuşoğlu (1935-1987)’nin *Necati Beğ Divanının Tahlili* (İstanbul, 1971) adlı eseri ile başlayan gelenek, Harun Tolasa (öl.1983)’nin *Ahmed Paşanın Şiir Dünyası* (Ankara, 1973), Cemal Kurnaz’ın *Hayali Beğ Divanının Tahlili* (1987) ve Nejat Sefercioğlu’nun *Nev’i Divanının Tahlili* (Ankara, 1990) çalışmalarıyla devam etmiştir. Bu metodun son örneğini ise Mustafa Tatçı, *Hayretî’nin Dinî-Tasavvufî Dünyası* (Ankara, 1998) adlı yayımıyla vermiştir.

Metin tahlili metodun da divan, sadece din-tasavvuf, sosyal yapı, insan ve tabiat ile ilgili unsurların mekanik kullanılışı açısından eserin muhtevası üzerinde yoğunlaşır ve elde edilen bilgi, şiirselliği tespitten uzaktır.

b. Metin Şerhi: Metin şerhi metodu, sahaya olan vukufun az olmasından ve bu konudaki kaynak yetersizliğinden dolayı son derece verimsizdir. Araya giren yıllarla uzaklaşılın ve unutulın imaj dünyası ve imajinasyon sistemi, şiirlerin modern şerh metoduyla da ele alınmasını zorlaştırmıştır.

Son zamanlarda yayımlanan klasik şerh metodu örnekleri ile klasik şerhçilik anlayışının gün ışığına çıkması, bu metodun gelişimine katkıda bulunacaktır. Ancak klasik şerhçiliğin belli bir sistematığının olmaması, bilgiye ulaşmakta tesadüflüğe yol açmaktadır.

İlk örnekleri, Ömer Ferid Kam, Tahirü’l-Mevlevi ve İsmail Saip gibi bir kaç şahsiyette ortaya çıkan son klasik şerhçilik anlayışından sonra, derli toplu metin şerhi çalışması olarak A. Nihad Tarlan’ın *Fuzuli Divanı Şerhi* (Ankara, 1985, 1998), İskender Pala’nın *Şi’r-i Kadim Şerhleri* (İstanbul, 1977), M. Akar’ın *Su Kasidesi Şerhi* (Ankara, 1994), A. Çalışkan’ın *Su Kasidesi Şerhi* (Ankara, 1992), A. Şentürk’ün *Ahmed Paşanın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler* (İstanbul, 1994) ve *Necati Bey’in Sultan Beyazid Medhiyesi ve Bazı Gazelleri Hakkında Notlar* (İstanbul, 1995) adlı eserleri zikredilmelidir. Ali Alparslan’ın *Türk Dili* (Türk Şiiri Özel Sayısı-Divan Şiiri, 1986, sy. 415-417) dergisinde neşrettiği gazel şerhleri ve A. N. Tarlan’ın Şeyh Galip’in gazellerinde yaptığı şerhler de metodun başka örnekleridir. Konuyla ilgili son yayını, Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri* (2000) adlı eseriyle yapmıştır.

Bu şerhlerde, klasik şerh anlayışlarının genişletilerek kullanılması dikkati çeker. Ayrıca, bu metoda göre yapılan yayınlarda, her beyit kendi içinde bağımsız bir birim olarak ele alınıp metne karşıdan ve “yatay” bakılıp manzume veya metin bütünlüğünü gören “dikey” bakış açısının kullanılmaması ve metodun standart esaslara bağlanmamış olmasıyla ortaya çıkan bir dağınıklık söz konusudur.

Klasik şerh anlayışından ayrılan modern örnekleri, Cem Dilçin ve Walter Andrews vermişlerdir. Dilçin, “Fuzûlî’nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden

İncelenmesi”, (*Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi*, c. IX, sy. 1, s. 43-98) başlıklı makalesinde, Fuzûlî’nin bir gazelini, yapısal yönden inceleyerek şerh ile yapısalcı anlayışı birleştirmiştir. Dilçin, “Fuzûlî’nin Farsça Şiirlerinde İkileme” (*Uluslararası Türk Dili Kongresi 26 Eylül-1 Ekim 1992*, Ankara, 1996, s. 505-519), “Fuzûlî’nin Şiirlerinde İkilemelerin Oluşturduğu Ses, Söz ve Anlam Düzeni” (*Journal of Turkish Studies: In Memoriam Abdülbaki Gölpınarlı*, c. XIX, s. 157-200) ve “Fuzûlî’nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği” (*Türkoloji Dergisi*, c. X, sy. 1, s. 77-14) başlıklı yayımlarında, şerh metodu-na ses yapısının belirlenmesini de ilâve etmiştir.

Walter Andrews 1985 yılında *Poetry’s Voice, Society’s Song* adıyla [(Türkçede: *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı* (İstanbul, 2000, 2001)] adlı eserinde, muhtelif gazellerden hareketle, söz dizimi ve kelime hazinesini de içine alan nisbî bir şerh örneği vermiş fakat klasik şiirin kültürel arka planına pek girmemiş, imajinas-yona dayalı ve toplumsal yapıyla ilişkilendirilmiş bir şerh anlayışı sergilemiştir.

Yapılan çalışmalardan da anlaşılacağı üzere, klasik şiir şerh metoduyla ilgili kriterler ve sistem henüz yerleşmemiştir

c. Metin Mukâyesesi: Klasik Türk edebiyatı metinlerinde, mukayese çalışması ne yazık ki çok az yapılmıştır. İlk mukayese Hasibe Mazıoğlu’nun *Fuzuli-Hafız: İki Şair Arasında Bir Karşılaştırma* (Ankara, 1964) adlı çalışmasıdır. Bunu A. Nihad Tarlan’ın *Şeyhi Divanını Tedkik* (İstanbul, 1964) adlı eseri takip etmiştir. Tarlan bu kitabında, Şeyhî’nin beyitleri ile Hâfız ve Sâdî gibi İran şâirlerinin beyitlerini karşılaştırmıştır.

Divanlarda yer alan şiirlerin mukayesesinden başka, klasik Türk edebiyatının en önemli problemlerinden birisi, mesnevi mukayeseleridir. Henüz metodu bile yerleşmeyen mesnevi mukayesesinin örneği yok denecek kadar azdır. Önemli iki örnekten birini, Namık Açıkğöz Çanakkale’de 16-18 Mayıs 1996 tarihlerinde düzenlenen II. Karşılaştırmalı Edebiyat Sempozyumu’nda sunduğu “Türkçe ve Kürtçe Mem u Zin ile Leylî vü Mecnun Mesnevilerinin Mukâyesesi” başlıklı bildiriyle vermiştir. Açıkğöz bu tebliğinde Ahmed-i Hanî’nin Kütçe, Ahmed Fâik’in Türkçe *Mem u Zin* adlı mesnevileri ile Fuzûlî’nin eserini mukâyese etmiştir. Konuyla ilgili ikinci dikkate değer örneği ise Nihat Öztoprak Refî’î-i Amidî’nin *Cân u Cânân* mesnevisi ile Şeyh Galip’in *Hüsn ü Aşk* adlı eserini mukâyese ederek vermiştir.

4. Tematik/Monografik İncelemeler

Tematik incelemelerde, belirlenen kavram, olay, tür ve şekil, zihniyet, anlayış gibi konuların tek veya çeşitli eserlerde yer alışı veyahut da bir şahıs veya dönem, bütün yönleriyle ele alınmaktadır. Bu tür çalışmaların bazılarının doktora sonrası yapılması dikkat çeker. Bunun sebebinin, bu aşamada, bilginin daha da zenginleşmesi ve vuzuh kazanması olduğunu söylemek mümkündür.

Yayımlanan belli başlı tematik incelemeler ve monografiler şunlardır:

Abdülkadir Karahan, *Fuzûlî-Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti*, İstanbul, 1949.

Atilla Şentürk, *Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakibe Dair*, İstanbul, 1995.

Atilla Şentürk, *Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sufî ve Zahid Hakkında*, 1996.

Cemal Kurnaz, *Türkiye Orta Asya Edebî İlişkileri*, Ankara, 1999.

Cemal Kurnaz, *Halk ve Divan Şiirinin Müştarekleri Üzerine Denemeler*, Ankara, 1990.

Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, *Türk Edebiyatında Şathiyye*, Ankara, 2001.

Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, Ankara, 1987.

Filiz Kılıç, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Ankara, 1998.

Haluk İpekten vd, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara, 1988.

Harun Tolasa, *Şehî, Latîfî, Aşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırması ve Eleştirisi*, İzmir, 1983.

Hasibe Mazioğlu, *Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik*, Ankara, 1957, 1992 ve İstanbul, 1995.

Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatında Surnâmeler*, Ankara, 1999.

Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Miracnâmeler*, Ankara, 1987.

Mine Mengi, *Divan Şiirinde Hikemi Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî*, Ankara, 1987.

Muhammed Nur Doğan, *Fuzûlî'nin Poetikası*, 1997.

Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Ankara, 1996.

Muhsin Macit, *Gelenekten Geleceğe*, Ankara, 1997.

Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek, Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara, 1993.

Nahit Aybet, *Fuzuli Divanında Maddî Kültür*, Ankara, 1989.

Nâmık Açıköz, *Kahvename, Türk Edebiyatında Kahve*, Ankara, 1999.

Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dibaceleri*, Ankara, 1990.

Edebiyat tarihleri de bu kategoride mütalaa edilmesi gereken çalışmalardır. XIX. yüzyılın sonlarına doğru başlayan sistematik Türk edebiyat tarihçiliğinin ilk ismi, *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye* adlı eseriyle Abdülhalim Memduh'tur. Bu- nu başka şahsiyetler de takip etmişse de, yayımlanan edebiyat tarihleri daha çok öğrencilere yönelik ders notu şeklinde oluşturulmuştur.

Modern ve sistematik Türk edebiyat tarihçiliğinin ilk önemli ismi, M. Fuat Köprülü'dür. İlk defa 1920-1921 yıllarında neşrettiği *Türk Edebiyat Tarihi* adlı kitap, devirler ve şahıslar hakkında genel ve kısa hükümlerin verildiği bir eserdir.

Nihad Sami Banarlı'nın *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul, 1948, 1975-1979) adlı eseri, klasik Türk edebiyatı ağırlıklı olup geniş bir kaynak bilgisine dayanan biyografik bilgileri ve edebî değerlendirmeleri ihtiva etmektedir. Genel olarak objektif hükümleri ihtiva eden bu eserde, kimi zaman sübjektivite de göze çarpmaktadır.

Vasfi Mahir Kocatürk (1907-1961) *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara, 1964, 1970) adlı eserinde biyografi üzerinde durmaz, daha çok metinler: incelemeler. Fakat Vasfi Mahir'deki incelemeler, bilimsel ve metodolojik olmaktan ziyade genel kanaatlerdir.

A. Sırrı Levend (1894-1978)'in *Türk Edebiyat Tarihi, c. I: Giriş* (Ankara, 1973) adlı eseri, sadece klasik Türk edebiyatının kaynaklarının derlenip toplanmış halidir.

Ötüken-Söğüt yayınevince neşredilen ve geniş bir kurul tarafından hazırlanmış olan 14 ciltlik *Büyük Türk Klasikleri* (İstanbul, 1988-1992) edebiyat tarihi özeliği taşımakla beraber, daha çok antoloji niteliğindedir.

Mine Mengi'nin hazırladığı *Eski Türk Edebiyat Tarihi* (Ankara, 1964, 1996, 1997) öz bilgileri ihtiva eden ve örnek metinlerin eklendiği bir edebiyat tarihidir.

Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal'ın birlikte neşrettikleri *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul, 2004) adlı edebiyat tarihi, bibliyografik bilgileri ihtiva etmesiyle dikkat çeker.

Mustafa İsen ve arkadaşları tarafından hazırlanan *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (Ankara 2006, 4. baskı) ve Ahmet Mermer ve arkadaşları tarafından hazırlanan *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş* (Ankara 2006) adlı eserlerde, el kitabı mahiyetinde, dönemlere, şairlere, tür ve şekillere ve edebî anlayışlara dâir bilgiler veren çalışmalardır.

Bütün bu olumlu çalışma ve yayımlara rağmen, modern ve bilimsel açıdan yazılmış Türk edebiyat tarihleri, E. J. W. Gibb tarafından 1900-1907 yıllarında Londra'da 6 cilt olarak neşredilen⁹ *The History of Ottoman Poetry*'nin metodunu ve fonksiyonunu geçememişlerdir.

Tarihî süreç itibarıyla hayli uzun bir döneme yayılan ve telif edilen eserler açısında da çok zengin olan Türk Edebiyatı, henüz metinleri esas alan ve değerlendirmeleri bir bütün olarak ele alıp eleştirel açıdan bakan bir metottan hayli uzaktır.

5. Ansiklopedik Eserler

Saha ile ilgili ansiklopedik eserleri şu üç grupta mütalaa etmek mümkündür: (a) Mazmunlar, remizler, mitolojik unsurlar; (b) Belagat ve tür-şekil bilgisi çalışmaları; ve (c) Dönemin kültürel hayatını yansıtan çalışmalar.

⁹ Bu eser, 1999 yılında Ali Çavuşoğlu tarafından *Osmanlı Şiir Tarihi* adıyla Akçağ Yayınları arasında neşredilmiştir.

a. Mazmunlar, remizler, mitolojik unsurlar: Klasik Türk şiirinin arka planını oluşturan bilgi birikiminin derli-toplu verildiği eser sayısı ne yazık ki 5'tir. İlk neşredilen eser, Agah Sırrı Levend'in *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar* (İstanbul, 1943) adlı kitabıdır. Bunu, daha metodolojik bir şekilde, Ahmet Talat Onay tarafından hazırlanıp Cemal Kurnaz tarafından 1992 yılında neşredilen *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar* ve İskender Pala tarafından 1989, 1990, 1995 yıllarında neşredilen *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* adlı eserler takip eder.

Klasik Türk Şiirinin imaj dünyasını oluşturan mitolojik unsurları, kişiler ve kişilikleri, Dursun Ali Tökel *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Şahıslar Mitolojisi* (Ankara, 2000), Gencay Zavotçu ise *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü* (Ankara, 2006) başlıklı eserlerinde ele almışlardır.

b. Belagat ve tür-şekil bilgisi çalışmaları: Osmanlı döneminde, klasik şiirin belagat özellikleriyle ilgili ilk derli toplu ve sistematik eseri, ilk baskısı 1879'da yapılan *Tâlim-i Edebiyat* ile Recaiâde Mahmut Ekrem vermiştir. İkinci derli toplu fakat muhtasar eser ise Ahmed Cevdet Paşa'nın, ilk baskısı 1881 yılında, tıpkıbasımı 1987'de ve yeni harflere çevrilmiş baskısı 1999'da yapılan *Belagat-i Osmaniye* adlı eseridir. Bu dönemde yayımlanan bir diğer eser de Muallim Naci'nin *İstilahat-ı Edebiye* adlı kitabıdır.

Cumhuriyet döneminde, Klasik Türk şiirinin belagat özelliklerinin incelendiği eserlerden ilki Ali Nihat Tarlan tarafından neşredilen *Edebi San'atlar* (İstanbul, 1930, 1947, 1969) adlı kitapçuktur. Muallim Naci'nin *İstilahat-ı Edebiyesi* A. Hayber ve A. Yalçın (Ankara, ts.) ve Yekta Saraç (İstanbul, 1996, 2004) tarafından neşredilmiştir. Tahirü'l-Mevlevi'nin *Edebiyat Lugati* (İstanbul, 1936, 1973) belagat özellikleri itibarıyla bir başvuru kitabı niteliği taşır.

Klasik belagat çalışmalarının XX. yüzyıldaki ilk sistematik örneğini, verirken, saha ile ilgili en derli toplu ve hacimli çalışma, M. Kaya Bilgegil tarafından *Edebiyat Bilgi ve Teorileri* (Ankara, 1980) adıyla yapılmıştır. Aynı konuyu Yekta Saraç *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belagat* (İstanbul, 2000, 2004) adlı eserine konu etmiştir. Halûk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı: Nazım Şekilleri ve Aruz* (İstanbul, 1994) başlıklı yayınında, sahanın en önemli teknik boyutu olan nazım şekillerini ve aruzu, geniş bir şekilde ele almıştır. Cem Dilçin'in *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (Ankara, 1983, 1992, 1995) adlı eseri ise belagat yanında, vezin, tür ve şekil bilgilerini ihtiva eden bir eser olarak önemlidir. Metin Akkuş'un yayımladığı *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebi Türler ve Tarzlar* (Erzurum 2006) adlı çalışma, eserin başlığının ilk kısmını içermemekle beraber, klasik manzum tür ve tarzlar hakkında bilgi vermektedir.

c. Dönemin kültürel hayatını yansıtan çalışmalar. Klasik Türk şiirinin arka planını oluşturan kültürel birikimin güncelleştirilerek yeni nesillere deneme tarzıyla aktarılmasında, Mehmet Çavuşoğlu, İskender Pala, Mustafa İsen, Cemal Kurnaz ve Namık Açıköz'ün yazıları dikkati çeker. Bilhassa M. Çavuşoğ-

lu'nun *Divanlar Arasında* (Ankara, 1981, 1999) adlı eseri, ilk örnek olması ve yeni dikkatler çekmesi açısından önemlidir. Bu vadede en çok çalışmayı yapan kişi olarak ünlenen İskender Pala'nın *Müstesna Güzeller* (İstanbul, 1995), *Divane Güzeller* (İstanbul, 2004), *Âşinâ Güzeller* (İstanbul, 1998-2004), *Perî-şân Güzeller* (İstanbul, 2003, 2004), ... *Ve Gazel Yeniden* (İstanbul, 2001-2004), *Şairlerin Dilinden* (İstanbul, 1996), *Kırklar Meclisi* (İstanbul, 2000), *Kudemanın Kırk Atlısı* (İstanbul, 1998) ve *Şiirler, Şairler ve Meclisler* (İstanbul, 1997) adlı kitaplarında yer alan yazıları, güncelleştirilmiş klasik Türk edebiyatı inceleme örnekleridir. Pala bu kitaplarının çoğunda, muhtelif şiirleri bir bütün olarak veya bazı beyitlerin arka planını oluşturan zihniyeti ve imaj dünyasını sorgulayıp ortaya koyarken, şerh metodunu da kullanmıştır.

6. Antolojiler

Osmanlı döneminde, muhtelif şairlerin şiirlerinin belirlenen bir çerçevede biraraya getirilmesiyle oluşan *mecmua* geleneği, E. J. Wilkinson Gibb'in, *Ottoman Poems, Translated into English Verse*, (Glasgow, 1882) adlı eseriyle antolojiye dönüşür. Modern anlamda ilk örneği, Hıfzı Tevfik (Gönensay), Hammami-zade İhsan ve Hasan Ali (Yücel) tarafından 1927 yılında neşredilen *Türk Edebiyatı Numûneleri* adlı eserdir. Daha sonra muhtelif özelliklerde şu antolojiler neşredilmiştir:

Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, İstanbul, 1999.

Ali Nihad Tarlan, *Divan Edebiyatında Tevhidler I-IV*, İstanbul, 1936.

Ali Nihad Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI. ve XVII. Asır Divan Şiiri*, 2 fas., İstanbul, 1948.

Ali Nihad Tarlan, *XVI-XVII. Asır Divan Şiiri*, 4 cilt, İstanbul, 1948-1949.

Ali Yılmaz, *Kanuni Sultan Süleyman'a Yazılan Kasideler*, Ankara, 1996.

Avni Erdemir, *Anadolu Sahası Musikişinas Divan Şairleri*, Ankara, 1999.

Cemal Kurnaz, *Münacat Antolojisi*, Ankara, 1992.

Cemil Çiftçi, *Maktul Şairler*, İstanbul, 1997.

Coşkun Ak, *Şâir Padişahlar*, Ankara, 2001.

Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, 1966,1967, 1995,1999.

Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, İstanbul, 1964, 1986.

Filiz Kılıç ve Muhsin Macit, *Türk Edebiyatında Ramazan Şiirleri*, Ankara, 1995.

Halil Erdoğan Cengiz, *Açıklamalı-Notlu Divan Şiiri Antolojisi*, Ankara, 1967.

İskender Pala, *Kronolojik Divan Şiiri Antolojisi (Divanü'd-Devavin)*, Ankara, 1995 ve İstanbul, 1999, 2003, 2004.

Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri, Bursa Vefeyatnamelerindeki Şairlerin Biyografileri*, 1998

Mehmet Kalpaklı, W. Andrews ve Najaat Black, *Ottoman Lyric Poetry: An Anthology*, Austin: Texas University Press, 1997.

Mustafa İsen ve Ali Fuat Bilkan, *Sultan Şairleri*, Ankara, 1997.

Mustafa İsen ve Muhsin Macit, *Türk Edebiyatında Tevhidler*, Ankara, 1992.

Naci Onur, *Harputlu Divan Şairleri*, Elazığ, ts.

Necip Fazıl Duru, *Mevleviyâne Şiir Güldestesi*, İstanbul, 2000.

Necmettin Halil Onan, *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, Ankara, 1941.

Numan Külekçi, *XI-XX. Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi*, Erzurum, 1999.

Rıdvan Canım, *Edirne Şairleri*, Ankara, 1995.

7. Popüler Yayınlar

Saha ile ilgili ilk derli toplu popüler yayını Mehmet Çavuşoğlu, *Divanlar Arasında* (Ankara, 1981, 1999) adlı eserinde biraraya getirdiği yazılarında yapmıştır. Çavuşoğlu, muhtelif dergilerde yayımladığı yazılarında, klasik şiirin kültürel zemin ve muhitini, genel okuyucunun anlayacağı bir dille anlatmıştır. Çavuşoğlu, bu yayınıyla, Klasik Türk Edebiyatıyla ilgili çalışmaları, bu alanda bilgisi olanların haricindeki okurların ilgi alanına da sokmayı başarmıştır.

Bu vadiye en hacimli yayını ise İskender Pala yapmıştır. Pala, yukarıda zikredilen kitaplarıyla, genel okuyucu dilini yakalayarak klasik Türk şiirini geniş kitlelere ulaştırıp sevdirmiştir. Bu özelliğinden dolayı Pala'ya "Divan Şiirini Sevdiren Adam" denmiştir.

Bu vadiye en son giren bilim adamı ise, *Önce Aşk Vardı* (İstanbul, 2005) adlı kitabıyla Ömür Ceylan olmuştur. Ceylan da, yazdığı yazılarda popüler dili kullanarak klasik Türk şiirinin muhtelif konularına temas etmektedir.

Divan metinlerinden yapılan seçmelerden oluşturulan yayınlar da, popüler neşriyatın bir başka şeklidir. Bu yönde yapılan yayınlarda, müellif veya araştırmacının zevkine göre seçilen manzumeler, sadece günün Türkçesine aktarılır ve şiirlerin arka planını oluşturan imaj dünyası ve imajınasyon tekniğinin nasıl kullanıldığına pek yer verilmez.

Saha ile ilgili bir diğer popüler yayın grubu da ansiklopediler ve sözlüklerdir. Topyekûn Türk edebiyatını ihtiva etmekle beraber, ansiklopedik isim, eser ve kavram sözlükçülüğünün kayda değer beş örneği vardır. Bunlardan ilki, Dergâh Yayınları tarafından 1976-1998 yılları arasında 8 cilt olarak yayınlanan *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'dir. Bu ansiklopedide, şahıs ve eser isimleri, terimler, kavramlar, tür ve şekil bilgileri yer almaktadır. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı'nca 2001-2004 yılları arasında yayımlanan *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* ise sâdece terimlerin ve kavramların ele alındığı bir eserdir.

Konuyla ilgili daha az hacimli bir çalışmayı da, Behcet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (15. baskı, 1993) ve *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü* (1979) ile yapmıştır. Bu konudaki son çalışma ise Arslan Tekin'in, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler* (1995) adıyla yayımlanan eseridir.

II. Muhtelif Konular

Klasik Şiirde Ses Çalışmaları

Klasik Türk şiirinin ses ve yapı özelliğine dair çalışmalarıyla, Tunca Kortantamer, Cem Dilçin ve Muhsin Macit dikkati çekerler. T. Kortantamer “Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişiminin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler-1”, (*Ege Üniversitesi TDEA Dergisi*, 1982, sy. 1) başlıklı yazısıyla, klasik şiirde ses gelişimi üzerinde durmuştur. C. Dilçin, “Fuzûlî'nin Şiirlerinde Ses Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği”, (*Türkoloji*, 1992, sy. 1, s. 77-114) ve “Fuzûlî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelemesi”, (*Türkoloji*, 1991, sy. 1, s. 43-98) başlıklı yazılarıyla, şiiri oluşturan unsurlar üzerine sistematik ve derinlemesine birer çalışma yapmıştır. M. Macit, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları* (Ankara, 1996) adlı eserinde, klasik Türk şiirinde âhengi meydana getiren ses, kafiye ve redif gibi unsurlar üzerinde durarak toplu bir değerlendirme yapmıştır.

Klasik Türk Edebiyatına Muhalif Görüşler

Cumhuriyet döneminde, Klasik Türk edebiyatına karşı olumsuz tutum sergilemenin ilk örneğini İsmail Habib [Sevük] “İnkılabımız karşısında o medeniyet (Osmanlı medeniyeti-N. A.) de, onun mesnedi olan mazi de, ani bir sadmeyle çöken köhne binalar gibi, tozlar ve tarrakalar içinde yıkıldı: zelzele tamamdır! Zelzele tam, fakat eser henüz noksan”¹⁰ diyerek vermiş ve “o medeniyet”in önemli bir unsuru olan edebî kültürün de yıkıldığını ifade etmiştir. Fakat aynı kişi, üç sayfa ileride, “Beşeriyette elem kalacaksa, elemi umman yapan Fuzuli derin girdibatlarla yaşayacak. Şevk ve şetaret, arz durdukça ruhları dalgalandıracaksa, Nedim neş’eyi billur bir huzme gibi ebediyete uzatacaktır: Gençler, lâyemûtlarımız olduğu için lâyemûtu”¹¹ demiş, ancak, zelzeleye direnen medeniyet sütunları olarak klasik şâirleri övmüş ve böylece içinde bulunduğu ikilemi sergilemiştir.

Klasik Türk edebiyatıyla ilgili en geniş muhalif görüş, Abdülbaki Gölpınarlı'nın 1945'te neşrettiği *Divan Edebiyatı Beyanındadır* adlı eserinde yer alır. Gölpınarlı, bu eserinde, “Nedim incelikler göstermiş ama ne alem kalmış, ne incelikleri. Galip, hayaller kurmuş, o hayalleri kurmasaydı ne eksik olurdu ki”¹² gibi olumsuz görüşler sergilemiştir. Ancak Gölpınarlı daha sonra bu görüşlerinden vazgeçerek, Klasik Türk Edebiyatına katkıda bulunan önemli eserler yazmıştır.

Yakın zamanlara kadar, Klasik Türk Edebiyatının bir zümre edebiyatı olduğu, anlaşılabilir ve yabancı kelimelerle dolu bir edebiyat olduğu iddiaları yay-

10 İ. Habib, *Edebi Yeniliğimiz*, İstanbul, 1931, s. 3

11 İ. Habib, *a. g. e.*, s. 6.

12 A. Gölpınarlı, *Divan Edebiyatı Beyanındadır*, İstanbul, 1945, s. 6.

gün iken son 25 yılda bu kanaat değişmeye başlamıştır. Ancak, hâlâ, tümüyle Osmanlı'yı reddeden ve bu arada edebiyatını da benimsemeyen bir kitlenin varlığı da bilinmektedir.

Dergiler

Klasik Türk edebiyatı makalelerinin bibliyografyası 1991 yılından beri Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Hatice Aynur tarafından çıkarılmakta olan *Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları, Tezler, Yayınlar, Haberler* başlıklı katalogta verilmiştir. Bu katalogdan, saha ile ilgili olarak 2000 civarında makalenin yayımlandığı anlaşılmaktadır. Bazı bilim adamları, makalelerini biraraya getirerek neşretmişler;¹³ diğer makaleler dergi sayfalarında kalmışlardır.

Saha ile ilgili dikkate değer yayınlar yapan önemli dergilerden bazıları şunlardır: *Türkoloji* (Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi); *Türkiyat Mecmuası, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi); Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından neşredilen *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*; Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi tarafından neşredilen *Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*; Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesince neşredilen *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünce neşredilen *Fırat Üniversitesi Dergisi-Sosyal Bilimler* adlı dergi, Yesevi Üniversitesi tarafından neşredilen *Bilig* dergisi, ABD'de Harvard Üniversitesi tarafından 1979'dan beri neşredilen *Journal of Turkish Studies*. Ayrıca Türk Dil Kurumu tarafından neşredilen *Türk Dil Araştırmaları Yıllığı-Belleten* de sahanın önemli dergilerindedir. Bundan başka, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı tarafından neşredilen *Türk Dünyası Araştırmaları*, Kubbealtı Vakfı tarafından neşredilen *Kubbealtı*, 1995'ten itibaren önceleri Sivas'ta, daha sonra Niğde'de neşredilen *Türklük Bilimi Araştırmaları* ve İstanbul'da 1996'dan beri neşredilen *Türk Kültürü Araştırmaları* ve yine İstanbul'da 1996'dan beri neşredilen *İlmî Araştırmalar* dergilerinde klasik Türk edebiyatına ilişkin çalışmalar yer almıştır.

13 Bu makale derlemeleri şunlardır: Abdülkadir Karahan, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul, 1981; Ali Nihad Tarlan, *Edebiyat Üzerine*, İstanbul, 1978; Ali Nihad Tarlan'ın *Makalelerinden Seçmeler*, Ankara, 1990; A. Karahan, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul, 1980; H. Mazıoğlu, *Fuzuli Üzerine Makaleler*, Ankara, 1995, 1997; İ. Pala, *Akademik Divan Şiiri Araştırmaları*, İstanbul, 2003; M. Çavuşoğlu, *Divanlar Arasında*, Ankara, 1981, 1999; C. Kurnaz, *Divan Edebiyatı Yazıları*, Ankara, 1997; C. Kurnaz, *Türküden Gazele*, Ankara, 1997; C. Kurnaz, *Divan Edebiyatı Yazıları*, Ankara, 1997; C. Kurnaz, *Divan Dünyası*, Ankara, 2003; M. İsen, *Ötelerden Bir Ses*, Ankara, 1997; T. Kortantamer, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri-I*, Ankara, 1993; T. Kortantamer, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, Ankara, 2004; A. Sevgi, M. Özcan ve Ali Canip Yöntem, *Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, İstanbul, 1996. 1999 yılında, Mehmet Kalpaklı tarafından muhtelif bilim adamlarının 96 makalesinin yer aldığı *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler* adlı bir kitap Yapı Kredi Yayınlarından neşredilmiştir.

Türk Dili dergisi, Ağustos-Eylül 1986'da neşredilen 415.-417. birleşik sayılarını klasik Türk edebiyatına hasretmiştir. Bu dergide Mehmet Çavuşoğlu "Divan Şiiri", Cem Dilçin "Divan Şiirinde Gazel", Ali Alparslan "Gazel Şerhi Örnekleri I", Halil Erdoğan Cengiz "Divan Şiirinde Musammatlar", İsmail Ünver "Mesnevi" ve Kemal Erarslan "Çağatay Şiiri" başlıklı makalelerini yayınlamışlardır.

Hürriyet Gösteri dergisi, Nisan 1982'de, (17. sayı) "Ayın Dosyası" bölümünü klasik Türk edebiyatına ayırmıştır. Burada klasik edebî geleneğimizin muhtelif özelliklerine temas eden yazılar yer almıştır. Dosyada şu imzaların yazıları bulunmaktadır: Fahir İz, Hikmet İlaydın, Hilmi Yavuz, İsmet Zeki Eyüpoğlu, Rüştü Şardağ, Sami Karaören, Konur Ertop, Murat Belge, İlber Ortaylı, Murathan Mungan, İlhan Berk, Turgut Uyar. Soruşturma cevaplarında E. Cansever, S. Hilav ve S. K Aksal'ın görüşlerine yer verilmiştir. Bu yazı ve soruşturma cevaplarında, klasik Türk şiir birikiminin zenginliğine ve şiir gücüne dikkat çekilmiş, günümüz şairlerinin klasik gelenekten faydalanmalarının lüzumu üzerinde durulmuştur.

Türk Edebiyatı ve Dergâh dergileri de, gerek ilmî ve gerekse genel okuyucuya hitap eden yazılar yayımlayarak sahanın gelişimine katkıda bulunmaya devam etmektedirler.

Bilimsel Toplantılar

Klasik Türk edebiyatıyla ilgili olarak İstanbul Üniversitesi tarafından düzenlenmekte olan Milli ve Milletlerarası Türkoloji kongrelerinde, bir hayli tebliğ sunulmuştur. Sadece klasik Türk edebiyatına hasredilen ilmî toplantılar ise, son yıllarda yapılmıştır. Nef'i ile ilgili olarak "Ölümünün Üç Yüz Ellinci Yılında Nef'i" başlığıyla Atatürk Kültür Merkezince Ankara'da bir toplantı düzenlenmiş ve sunulan tebliğler aynı başlıkla 1987 yılında neşredilmiştir. Sahanın ikinci ve muhtevası itibarıyla ilk toplantısı, 17-19 Ocak 1992 tarihlerinde, İLESAM tarafından "Eski Türk Edebiyatı Kolokyumu" adıyla Ankara'da toplanmış ve bu toplantıda 19 tebliğ sunulup tartışılmıştır. 24-26 Ekim 1996 tarihlerinde ise, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Türkiye Yazarlar Birliğince, İstanbul'da Fuzulî'nin doğumunun 500. yılı münasebetiyle, uluslararası bir toplantı düzenlenmiş, sunulan 32 tebliğ *Fuzuli Kitabı* adıyla 1996'da İstanbul'da neşredilmiştir. Muğla Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü de, 4 Ekim 2001 tarihinde, "Gibb ve Türk Edebiyatı Tarihçiliği Kolokyumu" adlı bir toplantı düzenlemiştir. Sâha ile ilgili olarak yapılan bir diğer bilimsel toplantı, 22-23 Aralık 2006 tarihlerinde, Ankara'da, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından gerçekleştirilen Eski Türk Edebiyatı Çalıştayı'dır. 2 gün süren bu çalıştayda, üniversitelerdeki Klasik Türk Edebiyatı öğretiminin sorunları tartışılmıştır. Doğrudan sâha ile ilgili olarak düzenlenen son bilimsel toplantı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından Prof. Dr. Abdülkadir Karahan anısına, "I. Uluslar arası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu" adıyla 12-13 Nisan

2007 tarihlerinde gerçekleştirilmiş ve bu toplantıda, sâha ile ilgili olarak, muhtelif konularda 51 tebliğ sunulmuştur.

Klasik Türk Edebiyatı Yayınları Yapan Kurum ve Kuruluşlar

Klasik Türk edebiyatı sahasında en önemli çalışmaları, önce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ve Türkiyat Enstitüsü yapmıştır. Çıkarıldığı dergiler ve yayınladığı kitaplarla, bu iki kurum sahanın temellerini oluşturmuştur. Daha sonra Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ve Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü benzer yayınlar yapmıştır.

Üniversite dışı resmî kurum olarak, Kültür Bakanlığı, Türk Dil Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezi, dergi ve kitaplarıyla sahanın önemli yayınlarını yapmışlardır. Özel sektörde ise, Akçağ Yayınları adeta “Türkoloji’nin adresi” konumuyla, başta divanlar olmak üzere sahayla ilgili en fazla yayın yapan kuruluştur. Bu yayınevini, Kitabevi, Timaş, L&M, Kapı ve Enderun yayınları takip eder. Varlık Yayınları, birkaç popüler yayın ile sahaya katkıda bulunmuştur.

Sonuç

800 civarında kitap, 2000’i aşan makale ile Klasik Türk Edebiyatı çalışmaları, nitelik olarak modern manada bir seviyeye ulaşmış ve evrensel boyutlarda bir mahiyet kazanmıştır. Sahadaki bilimsel çalışma metotlarının gün geçtikçe yerleşip zenginleşmesi ve metin inceleme metotlarının kullanılmasıyla, Klasik Türk Edebiyatı döneminin eserleri daha iyi anlaşılıp yorumlanacaktır.

Şerh metodu çerçevesinde, metne karşıdan “yatay” bakarak her unsurunu ayrı ayrı ele almanın yanı sıra, yukardan aşağı “dikey” de bakıp bütüncül ve tüm metinden hareketle elde edilen sonuçların genel değerlendirmelerinin yapılması da gerekir. Tahlil metodunda ise bu bakış açısının mekanik olup şiirselliği göz ardı etmesinin, klasik şiirin gerçek fonksiyonunu anlamaya tam bir katkıda bulunmadığı görülmektedir. Son zamanlarda yapılan şerh ve tahlillerde kullanılan modern yaklaşımları ve metot arayışlarını da, sahadaki önemli gelişmeler arasında kaydetmek gerekir.

Biyografi yazıcılığında yerleşen gelenek yanında, metinle ilgili değerlendirmelerdeki metot ve bakış açısı farklılıklarında bir dağınıklığın sözkonusu olduğu bir gerçektir. Metinlerin anlam, belagat, cümle, ritim ve âhenk boyutlarını bir bütün olarak ele alıp değerlendirecek bütüncül bir metodun esaslarının belirlenmesi gerekir.

Saha ile ilgili yayınlar bilhassa 1980’lerde hız kazanmış ve kamuoyuna açılmaya başlamıştır. Ancak, 600 yıllık bir birikimle ilgili olarak yapılan çalışmaların sayısal oranı hayli düşüktür. Klasik Türk edebiyatı alanında yapılan çalışmaların diğer sahalarla sayısal açıdan mukayese edilerek durum tespiti yapılması, diğer alanlardaki bilgilerin derli-toplu bulunmaması yüzünden, şimdilik müm-

kün görünmemektedir. Kütüphanelerde yazma halindeki milyonlarca eser başta üniversiteler olmak üzere, kurum, kuruluş ve şahısları beklemektedir. Bu eserlerin katalogları bir an önce ilim âlemine sunulmalı ve vakit geçirmeden bu eserler bilimsel ve popüler yayınlarla kamuoyuna aktarılmalıdır.

Son 25 yılda akademisyen kökenli yazarların bilimsel ve popüler yayınlarıyla, klasik Türk edebiyatının güncelleşip yaygınlaşmasının artması ve bu edebiyata karşı 1930'larda başlayıp 1940'larda had safhaya ulaşan peşin hükümlülük ve hatta düşmanlığın kırılmaya başlaması da sevindiricidir.

The Classical Turkish Literature: Methods and Schools

Nâmık AÇIKGÖZ

Abstract

The study of Classical Turkish Literature began in the 19th century. Even though initially they lacked a specific methodology, by the beginning of the 20th century, these studies on the Classical Turkish Literature embraced the methods of modern literary scholarship. Dr. Köprülü, who was one of the initiators of modern methodological approach, was soon followed by many other scholars.

Archival cataloging, textual analysis and interpretation, comparative studies, anthologies and mass-market publications drew scholarly attention to the content and formal characteristics of the Classical Turkish Poetry. Acquiring the basic principles of the modern exegetical and interpretive approach, along with the historical knowledge to illuminate the cultural background of classical poetry, has become an urgent necessity in this specific field. The increasing quantity and quality of the mass-market publications that also include academic sensibilities, is a signal of progress in the field. Nevertheless, despite the availability of over 2000 articles and 800 books, it is still not possible to state that the Classical Turkish Literature has been studied intensively. Yet the negative outlook of the 1920's upon the Classical Turkish Literature has gradually vanished through the impact of academic and popular literary studies since 1985.

Keywords: Classical Turkish Literature, Divan, Mathnawi, Interpretation, Analysis.

Klâsik Türk Edebiyatı Çalışmaları: Metotlar ve Ekoller

Nâmık AÇIKGÖZ

Özet

Klâsik Türk edebiyatı sahasında yapılan çalışmalar XIX. yüzyılda başlamıştır. Öncele-ri belirli bir metottan uzak olan bu çalışmalar, XX. yüzyılın başlarında modern metot-lara göre yapılmaya başlanmıştır. Modern metot kurucularının başında gelen Köprü-lü'yü, üniversitelerde bilimsel çalışmalar yapan pek çok bilim adamı takip etmiştir.

Katalog çalışmaları, metin tahlilleri ve şerhleri, mukayeseli incelemeler, antolojiler ve popüler yayınların yapılmasıyla, klâsik Türk şiirinin, muhteva ve teknik özelliklerine dikkat çekilmiştir. Sahada en çok duyulan ihtiyaç, modern şerhçilik anlayışının esas-larının belirlenmesi ve şiirlerin arka plânlarını oluşturan kültür dünyasına açılan bil-gi birikimi kapısının aralanmasıdır. Akademik hassasiyeti de içinde bulunduran po-püler çalışmaların son zamanlarda nitelik ve nicelik olarak artması sevindiricidir. Fa-kat 2000'i aşan makale ve 800 civarında kitap ile klâsik Türk edebiyatının henüz yete-ri kadar derinlemesine bir incelemeye tâbi tutulduğu söylenemez. Ancak, saha ile il-gili olarak 1920'lerde başlayan olumsuz kanaatler 1985'lerden itibaren artan ve yay-gınlaşan bilimsel ve popüler çalışmaların etkisiyle, ortadan kalkmaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Divan, Mesnevi, Şerh, Tahlil.